

PLANT EENS EEN.....DEN!

U woont in een prachtige omgeving. Dat weet u, en misschien was dat voor u wel een reden om er te gaan wonen.

Berg en Bos. Berg? Jazeker. U woont halverwege de grootste stuwwal van West-Europa! En dat merkt u goed als u van Apeldoorn naar uw huis gaat! Bos? Jazeker. U woont in het bos. Het plekje waar uw huis staat is ontgekap, maar het bos staat er (meestal) nog. Een cultuurbos, grotendeels aangeplant tussen 1860 en 1880. Bedoeld om (denne)hout te leveren voor de kolenmijnen in Limburg. Gelukkig is dat nooit gebeurd, reden waarom u daar zo heerlijk woont. In het bos dus.

Overigens heb ik in de 18 jaar dat ik in Apeldoorn werk heel wat bomen zien verdwijnen in Berg en Bos. En dat echt niet alleen door natuurlijke oorzaken, maar ook door direct menselijk ingrijpen: de kettingzaag. En dat lang niet altijd voorzien van de vereiste gemeentelijke toestemming....

Vaak is er niets voor teruggekomen. En dat is jammer. Soms kwam er wel wat voor terug: een exotische blauwspaar, een fraaie Japanse kers of een magnolia. Ook dat is jammer, want nogmaals: u woont nu eenmaal in het bos. Daar hebt u voor gekozen. En bos groeit in ons land nu eenmaal op volstrekt onvruchtbare plaatsen. Daardoor kunnen so-wie-so veel planten er niet goed gedijen. Laat staan een exoot!

Vandaar mijn advies: plant iets wat er thuis hoort! Het groeit dan tenminste. Bovendien past het in het karakter van de wijk. Maar het vreemde is dat alles wat hier van nature groeit per definitie niet wordt gewaardeerd. Het is te gewoontjes. Zelfs de term "onkruid" wordt nog wel eens in dit verband gebruikt. Nee, het moeten zonedig rhododendrons uit de Himalaya, ceders uit Libanon of kersen uit Japan zijn. Alles wat van ver komt is immers lekker?!

In uw wijk horen bosplanten thuis: de blauwe bosbes, de rode bosbes (=vossebes) en op lichte plekken struikheide. En bosgrassen zoals zachte witbol en bochtige smele. En natuurlijk struiken als lijsterbes, vullboom, hulst en, weer op lichte plekken, jeneverbes. Eventueel nog een krenterboompje, hoewel niet echt inheems, maar wel ingeburgerd. Aan bomen kunt u eik, beuk en berk kwijt. Als u de ruimte hebt tenminste. Maar waarom plant u niet gewoon een den? Want de berk wortelt veel te oppervlakkig en neemt daardoor te veel vocht weg voor de andere planten.

En de beuk maakt het veel te donker, waardoor er ook niets meer op de bodem groeit. En de eik? Nou, die kan er nog wel mee door, maar hij groeit wel erg langzaam. En voor al deze bomen geldt bovendien dat ze veel licht uit uw huis zullen wegnemen. En natuurlijk laten ze in de herfst enorme massa's bladeren vallen, die u allemaal weer van uw grasveld moet opharken, weken achtereen.

Nee, ik denk dat u beter een den kunt planten. Of meerdere dennen zelfs. Ik heb 't dan over de grove den, de *Pinus sylvestris*, die ook wel pijnboom genoemd wordt. Ze zijn héél goedkoop (ik denk zelfs dat u ze, na toestemming van de bosbeheerder, zó van de heide mag halen), ze groeien snel, ze laten veel licht door en van de naalden zal u weinig last hebben: die blijven 's winters immers aan de boom zitten? Dat scheelt 30 tot 50% met een eik, beuk of berk, want ze blijven 2-3 jaar aan de boom zitten. Bovendien is een naald veel kleiner dan een blad, dat scheelt wel 95%. U mag nu zelf, als u wilt, uitrekenen wat het totaal scheelt. Dus wat let u om een den te planten?

Uw wijk staat vol met deze karakteristieke boomsoort. Jarenlang was het onze belangrijkste cultuurhoutsoort. Niet alleen voor de matten, maar ook als timmerhout was de grove den zeer in trek. Het bekende grenshout is het hout van de grove den. Zelfs scheepsmasten werden er van gemaakt. Verder leverde deze boom ons terpentijn, hars en teer. Maar de grove den is verdrongen door de fijnspar ("vurehout"), de groene den ("Oregon pine") en de Japanse lariks. En ook door zijn soortgenoot uit Zweden en Finland, want daar groeien ze minder snel, waardoor het hout beter is.

De geschiedenis van de grove den is wat vaag, zoals vaak het geval is met geschiedenissen.

Toen de 4e ijstijd zo'n 10 - 12.000 jaar geleden ten einde liep, hadden we hier een toendra-landschap. Tienduizenden jaren achtereen was de grond bevroren geweest. Alleen 's zomers ontdooide de bodem. Maar alleen de bovenste, misschien hele meter. Alleen wat heide-achtige planten, wat grassen en enkele dwergstruikjes konden zich in dit barre klimaat handhaven.

De grove den was de eerste boom die ten tonele verscheen. Een pionier dus, en dat is ie eigenlijk altijd wel gebleven. Kijk maar eens naar de heidevelden, zandverstuivingen en kapvlaktes: het is altijd de den die (samen met de berk) ervoor zorgt dat de kale grond weer dichtgroeit. Als schapen, stuivend zand of bosbazen dit tenminste niet verhinderen. Geleidelijk werd het klimaat warmer, waardoor het voor steeds meer plantesoorten mogelijk werd zich daar te vestigen. Eén en ander had wel tot gevolg dat onze den op de meeste plaatsen werd verdrongen, weggeconcurrereerd door eik, berk, beuk en door een aantal struiken. Het werd in zo'n bos gewoon te druk voor hem. Er was te weinig licht voor de gekiemde dennetjes, als de gesloten kruidenlaag de kleiming tenminste niet volledig verhinderde.

Ook kwamen er steeds meer verschillende diersoorten. Sommigen van hen lustten bijzonder graag jonge grove dennen. Eén diersoort liep op twee pootjes rond. Hij brandde hele stukken bos weg en verbouwde er zijn granen. Naarmate er meer exemplaren van deze soort verschenen werd er meer bos weggebrand. Tenslotte was het bos teruggedrongen tot de onvruchtbare, mens-onvriendelijke plaatsen: het hoger gelegen deel van de Veluwe.

Zo tegen de middeleeuwen was er op de Veluwe een welvarende ijzerindustrie. Op heel wat plekken bleken sterk ijzerhoudende stenen in de bodem voor te komen. Die werden gedolven en in kleine, lemen "hoogoventjes" uitgesmolten. De brandstof voor die oventjes was houtskool.

Het moet hier omstreeks de jaren 1000-1200 slecht toeven geweest zijn door de vele rokende houtskoolmeilers. Oude geschriften spreken daar nog van. De restanten van deze meilers zijn overal op de Veluwe nog terug te vinden als cirkelvormige, oranje verkleuringen in het zand.

Om ijzer te smelten is zeer veel houtskool nodig. Vooral dennehout was bijzonder geschikt. Hierdoor verdwenen bijna alle dennen en ook de meeste bossen. Pure roofbouw was het: er werd wel geoogst, maar er werd niets meer teruggeplant. Met als gevolg dat de schrale zandgronden gingen verstui-ven. En hoe! Hele dorpen moesten evacueren voor het oprukkende stuifzand. In enkele eeuwen tijd werd de hele Veluwe kapot gemaakt: een woest en bijster land. Maar dit wel door mensenhanden veroorzaakt...

Omstreeks 1500 is men begonnen om de zand-verstuivingen te beteugelen. Er werden dennen geplant, gekweekt uit buiten-lands zaad. Om deze reden beschouwen verscheidenen onderzoekers de grove den als een niet-inheemse soort: hij is immers een aantal eeuwen nagenoeg verdwenen geweest. Bovendien geschiedde de her-introductie met buitenlandse rassen. Meestal mislukte zo'n aanplant. Het buitenlandse ras bleek niet opgewassen tegen de extreme weers-omstandigheden van de zandverstuivingen, en als het dat wel was dan werd het vaak toch door het stuifende zand be-dolven. Maar waar 't wel lukte ontstond een dennebos. Door mensen aange-plant; een cultuurbos dus. Strenge wetgeving moest ervoor zorgen dat het zo moeizaam tot stand gekomen bos ook bos zou blijven. De archieven over de rechtspraak uit die tijd (bedreven door z.g. "holtrigters") staan dan ook bol van de overtredingen. Want hout was hier immers de enige brand-stof in die tijd?

Apeldoorn is als dorp destijds maar ternauwernood de dans ontstrongen. De grote stuwwal, waarover we al eerder spraken, heeft het stuifende zand tegengehouden. En dat komt omdat deze stuwwal ten westen van Apeldoorn een aantal bijzonder hoge punten bereikt, waar het stuifzand niet goed over-heen kon komen. B.v. de Toreberg (106 m), Hoog Soeren (95 m) en Uchelse Berg (90 m). Maar waar de stuwwal iets minder hoog was verloor de het stuifzand alles. Tot aan de IJssel toe zijn de sporen van deze natuur-ramp (want zo mag het echt wel genoemd worden) terug te vinden. Zo heeft er één groot stuifzandgebied gelegen dat van Ede, via Hoenderloo en Beekbergen, tot voorbij Klarenbeek reikte. Ten noorden van Apeldoorn had het Kootwijker zand zijn uitlopers tot in Wenum/Wiesel. Apeldoorn lag daar dus precies tussen! Het werd pas echt gevaarlijk toen het huidige Deelen be-dolven werd onder het stuifzand. Dankzij de grove den is deze opmars uiteindelijk gestopt. Het kon ook alleen maar met de grove den gebeuren, dankzij zijn uitgesproken pionier-karakter.

In de tijd van de industriële revolutie, eind vorige eeuw, kreeg de grove den nog een ander, meer direct economisch belang: hout voor de steenkolen-mijnen. Om de mijngangen voor instorten te behoeden. Het was in die tijd dat de echte bosbouw ontstond. Grote oppervlakten land, vooral heidevelden, zijn toen volgeplant. Waaronder Berg en Bos. En diezelfde dennen staan er nog steeds. Wees er zuinig op! En als ze uiteindelijk zijn uitgeleefd (ze kunnen wel 250 jaar worden) vervang 'm dan door een nieuwe. Als een soort hommage. Wantzonder de grove den had de Veluwe er beslist anders uitgezien. En had u hier hoogstwaarschijnlijk niet gewoond.

DUS, PLANT EENS EEN.... DEN!

G.J. Blankena

